

Ingrid Rüütel, *Muutudes endaks jääda*.

Tallinn: TEA Kirjastus, 2010, 671 lk.

—
Anzori Barkalaja

Ingrid Rütli raamat „Muutudes endaks jääda” on märkimisväärselt mahukas teos. Määratluse järgi on tegu valikuga meenutustest, artiklitest ja uurimustest, mida autor on pidanud vajalikuks lugemataga jagada. Nii on tulemuseks saanud huvitav elulooraamatu variant, kus Ingrid Rütel avaneb meile lehekülghaaval rahvaluule- ja ühiskonnateadlase identiteedikihiti pidi. Isiklikule elule, mida sellise lennukõrguse ja -haardega avaliku elu tegelaste puhul on peaaegu alati üsna vähe, on heidetud valgust sissejuhatavas osas, sedagi vaid nii palju, et võimaldada mõista erialainimeseks kujunemise ajendeid ja asjaolusid. Seega kollektiivne seltskonnakroonika siit kaante vahelt täiendust ei saa, küll aga ...

Esimese peatüki „Elust ja tööst” sisu ongi ühest küljest kohustuslik reveranss eluloo formaadile. Ingrid Rütel tundub oma loomult kinnise ja reserveeritud inimesena. Põgus eesriidekergitus, mida meile võimaldatakse, paljastab ka selge põhjustejada, mis annab vastuse sellekohasele miksküsimusele.

Seda enam on veidi kahju, et tänapäevases maailmas, kus ju kõik näib olevat lubatud, järgib autor omaksvõetud põhimõtet, et ennast avada tuleb vaid nii palju kui nõutud ning nii vähe kui võimalik. Lugude edasiandmisel Ingrid Rütel pigem vihjab kui jutustab, ning nagu ta isegi tunnustab – pigem vastab küsimustele kui tuleb ise midagi pakkuma. Sestap ongi peatükki kokku pandud vaid varem ilmunud intervjuude ja kirjutiste kohendatud tekste. Siiski tõendab ka vihjeline ning episoodiline, võib öelda, kollaažiline pilt, et õnneks ilmestab inimeste maailma must-valgeks tõmbuma kipuvat ilmet lisaks sinisele ja punasele ka palju muid värve ning toone. Väga heaks täienduseks on seejuures rikkalik fotomaterjal.

Väga iseloomulikuna kumab ridade vahelt läbi „biograafia esitamine bibliograafia kaudu”, kui mõistu väljendada Ingrid Rütli elukäigu iseloomust tingitud reaktsiooni pühendada isikliku õnne taotlused avalikule tööle ning töö pühendada omakorda juurte ning identiteedi kihistustele

eesti (ja tegelikult ka laiemalt, soome-ugri) kultuuriruumis, seda nii laiemas kui kitsamas tähenduses. Tõsimeelsele eluloo ootajale võib tunduda seejuures peatüki viimane, kulmineeruv osa – „30 aastat rahvamuusika sektori sünnist” – lausa punkarliku žanrieiramisena, valgustades pigem ametlikku tööd kui elu. Selles mõttes on esimene peatükk võtmeks kogu raamatu sisuvaliku ja loogika mõistmisel.

Teine peatükk, „Rahvaluulekogu radadelt”, koosneb ajakirjanduses aastatel 1967–1969 ilmunud olustik kirjelduslikest ülevaadetest rahvaluulekogumise ekspeditsioonide teemal. Ka praegusel ajal olulisena esile tõstetud teaduse populariseerimise teema varjus on selgesti läbi kumamas siiras huvi vana pärandi vastu ning soov kui mitte just peatada möödaniiku vaimuvara kadumist, siis vähemalt jäädvustada seda olevate ja tulevate põlvkondade tarbeks. Eriti puudutab see Ingrid Rütli armastust eesti rahvalaulude ja -muusika vastu. Peatüki lõpetab tõsine arutlus eesti rahvamuusika jäädvustamise teemal nii sisulisest kui tehnilisest küljest ning annab jälle ühe võimaluse lugeda ridade vahelt tema tegutsemismotiivide kohta etnomusikoloogia arendamisel hoolimata selle ääremaisest asendist teadus(võimu)maailmas.

Kolmas, vahest mahukaim peatükk, „Läänemeresoome rahvalaulud ja muusika”, kätkeb endas kihi võrra sügavamat, spetsialiseerunumat ning detailsemat olemist ja tegemist. Peatükk koosneb teaduslikest uurimusartiklitest, samuti on kasutatud erinevaid peatükke Ingrid Rütli doktoriväitekirjast „Eesti rahvalaulude ajaloolised kihistused etniliste suhete aspektis” (1994). Teemaatika on lai, sisaldades näiteks töid, mis käsitlevad läänemeresoome traditsiooni taustal vepsa itkusid, põhjalikult vadja pulmalaule, aga ka vadja rahvalaule ja -viise laiemalt. Väga põhjalik on analüüsiv läbivaade laulueelsetest vokaalnähtustest kuni rahvalaule enda ning selle esinemisvormideni teiste žanride siselselt ja vahelselt, mis on varustatud noodinäidetega. Vaatluse all on ka eesti rahvamuusika

uurimise võimalused ja väljakutsed etnoloogilise lähenemise pinnalt, samuti leiame siit põhjaliku analüüsi eesti vanematest rahvaviisidest ning loomulikult uurimuse setu rahvalaulu eri kihistustest seostatuna etnokultuurilise taustaga. Ka eespool olevate uurimuste osaks oleva andmebaasipõhise võrdleva arvutianalüüsi meetodika on selgemini lahti kirjutatud artiklis „Eesti regivärsiliste rahvalaulude tüpologia“. Peatüki lõpetavad ülevaade pärimusmuusika olemise eri vormidest tänapäeva ühiskonnas ning peegeldus eesti noorte suhtumisest rahvakultuuri ja -muusikasse, mis saadi esseevõistluse „Kuidas olla eestlane 21. sajandil“ kirjatööde analüüsist, haakides teadustõise identiteeditasandi servapidi ideoloogilisega, mis rahvusteadlaste puhul on paratamatu.

Neljas peatükk, „Rahvakombed ja uskumused“, on pühendatud ühele rahvakillule – kihnlastele: igakülgsest kirjeldatakse ja analüüsitakse Kihnu pulma kaudu kogukondlikku traditsiooni, selle muutumist ajas ning tulevikuväljavaateid.

Viies peatükk hõlmab teaduslikke uurimusi eesti uuemast rahvalaulust. Esindatud on uurimuslik ülevaade uuema rahvalaulu kujunemisest, aga ka Ida-Saaremaa külalauludest ja laulumestritest, samuti 1877.–1878. aasta Vene-Türgi sõjast eesti laultraditsioonis.

Kuues peatükk, „Pärimuskultuur tänapäeval“, pöördub ideoloogiatasandile tagasi, kui mõista ideoloogia all inimese terviklikku väärtustesüsteemi, mis on kandvaks põhjaks tema maailmatunnetusele, -vaadetele ning otsustusalustele tegutsemisel.

Esimesed viis kirjutist on populariseeriva kalakuga ning käsitlevad rahvaluule rolli ja tähtsust jooksva ajaperioodil vastavalt aastatel 1970, 1986 ja 1987 ja 1988. Neist kõige põhjalikumalt on lahti kirjutatud kaks – „Folkloor ja tänapäeva kultuur“ (1987) ja „Aeg, folkloor ja rahvuskultuur“ (1988). Peatükk on selle poolest huvitav, et gradatsiooniliselt võib märgata kultuurikandvate kogukondade ja (vaikimisi, seda otsesõnu nimetamata) ka avaliku (vaimu)vara tugevnevat väärtustamist ning julgust vastu mõelda/öelda valitsevatele ideoloogilistele suundumustele mõlemalt poolt Berliini müüri. Esmaavaldamise aastanumbritest kumab välja glasnosti sulailma mõju. Peatüki lõpetab hu-

vitav uurimus Eesti vähemusrahvuste kultuurirühmade väärtushinnangutest ja omakultuuri harrastamise ajenditest, millest leiab mõtlemapanevaid andmeid ja järeldusi ka – või just eriti – nõndanimetatud päriseestlaste jaoks.

Seitsmes, lõpupeatükk pealkirjaga „Rahvus, kultuur, identiteet“, jätkab kuuenda peatüki suundumust, sisaldades ideede elemente kõigist eelmistest. Tekstid ise on varem ilmunud peamiselt kultuurilehes Sirp. Uudsenä ilmneb (rahvus)kultuuriideoloogiliste mõtteväljenduste varasemast märksa globaalsem haare. 1988. aasta näib olevat üks murdepunktidest ning reis Kanadasse sealse Soome-Ugri Seltsi teaduskonverentsile, millest Ingrid Rüütel Sirbi sama aasta septembrinumbris kirjutas ning mille kestel tutvus ta otsese reaalkogemuse näol sealsete põlisrahvaste olukorraga, tundub olevat võimendanud seniseid mõttesuundi eesti pärimuskultuuri ja selle toimetulekuväljavaadetega seoses.

Ka teadlase või konkreetsemal juhul visuaalantropoloogi tegevus kultuuriliselt tundlike, traditsionaalsete kogukondade sisemist ja seetõttu varjatud teadmisteringi puudutava teabe edastamisel on artiklis „Eetika, rahvad, kultuurid“ leidnud mõtestamist suurrahvaste kultuuriekspansiooni tingimustes eesti kultuuri püsijäämise võtmes.

Oht kultuuriliselt assimileeruda ning seda vabatahtlikult ühe või teise hüve saavutamiseks on läbiv juhtlõng kõigis peatüki kirjutistes. Samuti jookseb läbi kultuurikontseptsiooni (kui kõigi poliitikate aluse) teadliku väljatöötamise ning süstemaatilise teostamise tähtsuse teema. Kogukonna olulisus tasakaalustamiseks individualismi negatiivseid ilminguid ning traditsioonilise eetika põhiväärtused tasakaalustamiseks ostu-müüdavuse suhte levimist peaksid Ingrid Rüütli hinnangul olema selle kultuurikontseptsiooni nurgakivideks. Siinkohal ei toetu ta vaid iseendale, vaid edastab võrdluse mõttes eestikeelsele lugejale näiteks ülevaate kultuurantropoloog Matti Sarmela artiklist „Suomalainen eurooppalainen“. Terviklikuma tekstina koonduvad need ideed ettekandeartiklis „Eesti rahvakultuur ja selle perspektiivid“, mis on peatüki ja ühtlasi raamatu eelviimane kirjutis. Viimase artikli pealkirjas ja sisus peituv küsimus – „Olla või mitte olla“ – on juba retooriline.

¹ Sarmela, Matti 1996. Suomalainen eurooppalainen. – *Olkaamme siis suomalaisia*. Kalevalaseuran vuosikirja 75–76, toim. Laaksonen, Pekka ja Sirkka-Liisa Mettomäki, Helsinki: SKS, lk. 16–34.

Kokkuvõttes võib öelda, et esmapilgul žanri- selt kirju ning ebaühtlane teos on sellisena õigus- tanud teadliku komponeerimise riski. Mulle isikli- kult tundub, et Ingrid Rüütel on enesele siinkohal lubanud väikest varjatud lõbu kasutada eesti rah- valaulude loomise võtteid, nagu kordus, paralle- lism ning teema varieerimine, aga samuti siirde- vormide mängutoomist. Isegi kui see ongi pelgalt tundumus, valmistab juba võimalus, et tegu on eheda soomeugriliku peidetud huumoriga – väi- keseks ninanipsuks globaal(tarbimis)kultuurilise peavoolu seltskonnakroonika formaadile –, piisa- valt vaimset rahulolu.

Tekstides leiduvad ideed, teave ja mõttearen- dused ning ühtlasi sõnum moodustavad samuti ühtse terviku.

Siinkohal ei võtnud ma enesele ülesandeks asu- da autoriga kriitilisse dialoogi. Väitlused rahvaluu-

leprotsesside või -nähtuste autentsuse nüansside teemal, samuti rahvaluule või pärimuskultuuri si- sutõlgenduste üle, kuuluvad muudesse ruumides- se ja vormidesse. Nii on ka hoopis teiste inimeste ülesanne hinnata Ingrid Rüütli omaaegse sotsiaal- se staatuse mõju sõjatööstuskompleksi tellimusi täitva füüsikavalla jaoks piiramatult avatud rah- haliste varade suunamisel rahvamuusika talleta- misse, säilitamisse ja uurimisse stabiilse asutuse loomise kaudu. Hoopis omaette teemad on ühis- konna hüvanguks mõeldud ideede teostamise viisid, meeskonnalik ning see, mil määral sallida avaliku hüve nimel erahuvides tegutsemist. Kõige olulisem on, et käesoleva raamatu kaudu tunneme ära inimese omade hulgast, inimese, kellele läheb sügavalt korda eesti kultuuri püsimine ning sellele kaasaaitamine.